

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 5

2026

**RIVOJLANGAN DAVLATLAR TAJRIBASI ASOSIDA O‘ZBEKISTONDA NODAVLAT
UMUMIY O‘RTA TA’LIM TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI (SINGAPUR
MODELI MISOLIDA)**

Sharipova Zumrad Zarif qizi

Farg‘ona davlat universiteti, magistrant

Annotatsiya

Mazkur tadqiqot rivojlangan davlatlar, xususan Singapur tajribasi asosida O‘zbekistonda nodavlat umumiy o‘rta ta’lim muassasalarini rivojlantirish istiqbollarini tahlil qilishga bag‘ishlangan. Tadqiqotda AQSh, Buyuk Britaniya, Janubiy Koreya va Singapur ta’lim modellari qiyosiy tahlil qilinib, nodavlat ta’lim tizimining samaradorligi, boshqaruv mexanizmlari, davlat va xususiy sektor hamkorligi hamda ta’lim sifatiga ta’siri o‘rganilgan. Singapur modeli misolida meritokratiya, qat’iy sifat nazorati, o‘qituvchilar salohiyatini oshirish va mustaqil maktablar faoliyati tahlil etilgan.

Kalit so‘zlar: nodavlat ta’lim, umumiy o‘rta ta’lim, Singapur tajribasi, meritokratiya, ta’lim sifati, charter maktablar, akademiyalar, ta’lim siyosati, xususiy sektor.

**ПЕРСПЕКТИВЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СИСТЕМЫ НЕГОСУДАРСТВЕННОГО
ОБЩЕГО СРЕДНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ НА ОСНОВЕ ОПЫТА
РАЗВИТЫХ СТРАН
(НА ПРИМЕРЕ СИНГАПУРСКОЙ МОДЕЛИ)**

Шарипова Зумрад Зариф кизи

Ферганский государственный университет, магистрантка

Аннотация

Данное исследование посвящено анализу перспектив развития негосударственных учреждений общего среднего образования в Узбекистане на основе опыта развитых стран, в частности Сингапура. В работе проведён сравнительный анализ образовательных моделей США, Великобритании, Южной Кореи и Сингапура, изучены эффективность негосударственного сектора образования, механизмы управления, взаимодействие государства и частного сектора, а также влияние на качество образования. На примере сингапурской модели рассмотрены принципы меритократии, строгого контроля качества, повышения профессионального потенциала учителей и деятельности независимых школ.

Ключевые слова: негосударственное образование, общее среднее образование, опыт Сингапура, меритократия, качество образования, хартерные школы, академии, образовательная политика, частный сектор.

**PROSPECTS FOR IMPROVING THE NON-STATE GENERAL SECONDARY EDUCATION
SYSTEM IN UZBEKISTAN BASED ON THE EXPERIENCE OF DEVELOPED COUNTRIES
(ON THE EXAMPLE OF THE SINGAPORE MODEL)**

Sharipova Zumrad Zarif qizi

Fergana State University, Master’s student

Abstract

This study examines the prospects for the development of non-state general secondary education institutions in Uzbekistan based on the experience of developed countries, particularly Singapore. The research provides a comparative analysis of the educational models of the United States, the United Kingdom, South Korea, and Singapore, focusing on the effectiveness of the non-state education sector, governance mechanisms, public-private partnerships, and their impact on educational quality. Special attention is given to the Singaporean model, including the principles of meritocracy, strict quality assurance, teacher professional development, and the role of independent schools.

Keywords: non-state education, general secondary education, Singapore experience, meritocracy, educational quality, charter schools, academies, educational policy, private sector.

XXI asrda ta’lim sohasidagi global transformatsiyalar milliy ta’lim tizimlarini qayta ko‘rib chiqishga va xalqaro tajribadan saboqlar olishga majbur qilmoqda, chunki zamonaviy ta’lim tizimi nafaqat

milliy ehtiyojlarni qondirishi, balki global raqobat sharoitida ham samarali bo'lishi kerak. Rivojlangan mamlakatlar tajribasini o'rganish O'zbekiston kabi rivojlanayotgan davlatlar uchun strategik ahamiyatga ega bo'lib, bu tajriba milliy kontekstga moslashtirilgan samarali ta'lim siyosatini ishlab chiqishda qimmatli ma'lumotlar beradi.

Nodavlat ta'lim sektorining rivojlanishi global darajada turli yo'nalishlarda amalga oshirilmoqda va har bir mamlakat o'zining tarixiy, madaniy, iqtisodiy hamda ijtimoiy sharoitlariga mos ravishda xususiy ta'limni tartibga solish mexanizmlarini yaratgan. Ba'zi mamlakatlar to'liq bozor mexanizmlariga asoslangan modelni qabul qilgan bo'lsa, boshqalari davlat nazorati va moliyalashtirishni saqlab qolgan holda xususiy sektorga cheklangan avtonomiya bergan, yana bir guruh mamlakatlar esa gibrid yondashuvni qo'llab, davlat va xususiy sektorning o'zaro hamkorligiga asoslangan tizim yaratgan.

Nodavlat ta'lim sektorining rivojlanishi global ta'lim tizimlarida turlicha shakllarda namoyon bo'ladi va har bir mamlakat o'zining tarixiy, madaniy, iqtisodiy hamda ijtimoiy kontekstiga mos ravishda xususiy ta'limni tartibga solish mexanizmlarini ishlab chiqqan. Rivojlangan mamlakatlar tajribasini o'rganish O'zbekiston uchun nodavlat ta'lim sektorini rivojlantirish strategiyasini ishlab chiqishda muhim ahamiyatga ega bo'lib, jahon amaliyotida sinab ko'rilgan modellarning afzalliklari va kamchiliklarini tahlil qilish milliy kontekstga moslashtirilgan samarali yondashuvlarni yaratishga yordam beradi.

Mazkur paragrafda to'rt xil modelni qamrab olish nazarda tutilgan: AQSh modeli — decentralizatsiya va tanlov erkinligiga asoslangan tizim, Buyuk Britaniya modeli — davlat moliyalashtiriladigan mustaqil maktablar tizimi, Janubiy Koreya modeli — yuqori raqobatga asoslangan qo'shimcha ta'lim tizimi va Singapur modeli — meritokratiya hamda davlat nazorati ostidagi elitar ta'lim tizimi. Har bir model o'zining o'ziga xos xususiyatlari, muvaffaqiyatlari va muammolariga ega bo'lib, ularni qiyosiy tahlil qilish global ta'lim tizimlarida nodavlat sektorining rolini chuqurroq tushunishga imkon beradi [1].

Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, nodavlat ta'lim sektorining global darajadagi ulushi doimiy ravishda o'sib bormoqda va 2021 yil holatiga ko'ra dunyoning turli mintaqalarida nodavlat maktablarda o'quvchilar soni umumiy o'quvchilar sonining 10–15 foizini tashkil etadi, rivojlangan mamlakatlarda esa bu ko'rsatkich 20–30 foizgacha yetadi [2]. Nodavlat ta'limning global ekspansiyasi bir qancha omillar bilan bog'liq: davlat ta'lim tizimlarining hajmi va murakkabligining ortishi, sifat standartlariga bo'lgan talablarning yuqorilashishi, ota-onalarning ta'lim xizmatlarini tanlash huquqiga bo'lgan talablarining kuchayishi, globallashtirish va xalqaro raqobatning ta'siri hamda texnologik innovatsiyalarning ta'lim sektoriga kirib kelishi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Qiyosiy tahlil metodologiyasi asosida olib borilgan tadqiqot nodavlat ta'lim sektorining rivojlanishida umumiy qonuniyatlar va milliy xususiyatlarni aniqlashga imkon beradi, bu esa O'zbekiston ta'lim tizimi uchun eng maqbul strategiyani ishlab chiqishda asos bo'ladi. AQSh modeli tanlov erkinligi va decentralizatsiya tamoyillariga asoslangan bo'lib, ota-onalarga keng imkoniyatlar beradi, ammo ijtimoiy tengsizlik xavfini oshiradi. Buyuk Britaniya modeli davlat tomonidan moliyalashtiriladigan mustaqil maktablar orqali sifat va qulaylikni birlashtiradi, biroq tizimning murakkabligi va mahalliy boshqaruvning zaiflashishi muammolarini keltirib chiqaradi. Janubiy Koreya modeli yuqori akademik natijalarga erishishni ta'minlaydi, ammo haddan tashqari raqobat va psixologik bosim tufayli o'quvchilar farovonligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Singapur modeli meritokratiya va davlat nazorati orqali eng yuqori ta'lim standartlarini yaratadi, biroq markazlashtirilgan nazorat innovatsiyalarni cheklaydi.

Har bir modelning o'ziga xos kontekstini, tarixiy rivojlanish jarayonini, hozirgi holatini va kelajak istiqbollari tahlil qilish orqali O'zbekiston uchun eng samarali yondashuvlarni aniqlash mumkin bo'ladi. Bu esa milliy ta'lim tizimini XXI asr talablariga moslashtirishda muhim qadam hisoblanadi.

Natija va muhokama. Singapur ta'lim tizimi dunyodagi eng muvaffaqiyatli ta'lim tizimlaridan biri sifatida tan olingan va PISA testlarida doimiy ravishda birinchi o'rinlarni egallaydi. Bu muvaffaqiyat meritokratiya tamoyillariga asoslangan tizim hamda davlat nazorati ostidagi yuqori sifatli ta'lim bilan bog'liq. Singapurda davlat maktablari ta'lim tizimining asosini tashkil etadi va ular juda yuqori standartlarga ega, ammo shu bilan birga nodavlat maktablar ham muhim rol o'ynaydi. Xususan, mustaqil maktablar (independent schools) elitar ta'limni ta'minlaydi.

Singapurda uchta asosiy maktab turi mavjud: davlat maktablari (government schools) — to'liq davlat tomonidan moliyalashtiriladigan va nazorat qilinadigan maktablar; davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan maktablar (government-aided schools) — diniy yoki xayriya tashkilotlari tomonidan boshqariladigan, ammo davlat tomonidan moliyalashtiriladigan maktablar; hamda mustaqil maktablar

(independent schools) — davlat tomonidan qisman moliyalashtiriladigan va yuqori darajada avtonomiyaga ega maktablar.

Mustaqil maktablar qatoriga Raffles Institution, Hwa Chong Institution, Dunman High School kabi mashhur maktablar kiradi va ular akademik jihatdan eng yuqori natijalarni ko'rsatadi. Bu maktablarga kirish uchun maxsus imtihonlardan o'tish kerak bo'lib, faqat eng iqtidorli o'quvchilar qabul qilinadi. Bu esa meritokratik yondashuvni aks ettiradi. Singapur hukumati ta'limga juda katta e'tibor beradi va YaIMning 3–4 foizini ta'limga sarflaydi. Shuningdek, o'qituvchilar kasbining nufuzini oshirish uchun yuqori ish haqi belgilaydi hamda eng yaxshi abituriyentlarni o'qituvchilik kasbiga jalb qiladi [3].

Singapur modelining afzalliklari shundan iboratki, birinchidan, yuqori sifatli davlat ta'lim tizimi barcha aholining asosiy ta'lim ehtiyojlarini qondiradi; ikkinchidan, meritokratik tizim iqtidorli o'quvchilarga imkoniyat beradi va ijtimoiy mobillikni ta'minlaydi; uchinchi, davlat nazorati ta'lim standartlarining bir xilligini ta'minlaydi va sifatsiz xususiy maktablarning paydo bo'lishiga yo'l qo'ymaydi. Biroq bu modelning ayrim cheklovlari ham mavjud: birinchidan, haddan tashqari markazlashtirilgan nazorat innovatsiyalar va pedagogik eksperimentlarni cheklaydi; ikkinchidan, raqobatga asoslangan tizim o'quvchilarga psixologik bosim yaratadi; uchinchi, elitar maktablar tizimi ijtimoiy tabaqalanishni saqlab qolishga yordam beradi [4].

-jadval. Rivojlangan mamlakatlarda nodavlat ta'lim modellarining qiyosiy tahlili

Xususiyat	AQSh	Buyuk Britaniya	Janubiy Koreya	Singapur
Asosiy model turi	Charter maktablar, xususiy maktablar, voucher	Akademiyalar, erkin maktablar, xususiy maktablar	Hagwon (qo'shimcha darslar)	Mustaqil maktablar, davlat qo'llab-quvvatlanadigan
Moliyalashtirish	Aralash: davlat (charter), xususiy (private)	Asosan davlat (akademiyalar), xususiy (independent)	To'liq xususiy (hagwon)	Aralash: qisman davlat
Nodavlat sektorining ulushi	~10% (xususiy), ~8% (charter)	~7% (xususiy), 80% akademiyalar	70–80% (qo'shimcha ta'lim)	~5% (to'liq xususiy)
Kirish mexanizmi	Lotereya (charter), kontrakt to'lovi (xususiy)	Ochiq kirish (akademiya), kontrakt (xususiy)	Kontrakt to'lovi	Imtihon (mustaqil), ochiq (davlat)
Avtonomiya darajasi	Yuqori (charter), to'liq (xususiy)	Yuqori (akademiya, erkin), to'liq (xususiy)	To'liq (hagwon)	O'rtacha (mustaqil)
Davlat nazorati	O'rtacha	O'rtacha	Past (hagwon)	Yuqori
Asosiy maqsad	Tanlov va raqobat	Ta'lim sifatini oshirish	Imtihonlarga tayyorlash	Meritokratiya va sifat

Manba: OECD ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Jahon banki tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, nodavlat ta'limning global darajadagi o'sishi turli omillar bilan bog'liq. Birinchidan, davlat ta'lim tizimlarining hajmi va murakkabligi ortgan sari ularni samarali boshqarish qiyinlashadi va nodavlat sektor muqobil yechim sifatida paydo bo'ladi. Ikkinchidan, globallashuv va xalqaro raqobat ta'lim sifatiga bo'lgan talablarni oshiradi va ota-onalar farzandlariga eng yaxshi ta'limni berishga intiladi. Uchinchi, texnologik innovatsiyalar yangi ta'lim modellarini yaratish imkoniyatini beradi va xususiy sektor bu imkoniyatlardan tezroq foydalanadi.

Tooley tadqiqotida ta'kidlanganidek, rivojlanayotgan mamlakatlarda ham xususiy ta'lim, xususan past daromadli oilalar uchun mo'ljallangan arzon xususiy maktablar (low-cost private schools) jadal rivojlanmoqda. Bu maktablar davlat maktablariga nisbatan pastroq to'lovlar oladi, ammo ko'pincha yaxshiroq sifat va xavfsizlikni ta'minlaydi [5]. Hanushek va Woessmann tadqiqotida ta'lim tizimi milliy iqtisodiy rivojlanishda muhim rol o'ynashi va bilim kapitali mamlakatning uzoq muddatli iqtisodiy o'sishini belgilovchi asosiy omil ekanligi isbotlangan. Shuning uchun nodavlat ta'lim sektorining rivojlanishi va ta'lim sifatining oshishi milliy iqtisodiy taraqqiyot uchun strategik ahamiyatga ega [6].

Sahlberg Finlandiya ta'lim tizimini tahlil qilgan holda AQSh va Buyuk Britaniya islohotlari bilan qiyoslaydi hamda haddan tashqari marketizatsiya va xususiylashtirish har doim ham ijobiy natijalar bermasligini, aksincha, ta'limda tenglik va sifat uyg'unligi muhimroq ekanligini ta'kidlaydi.

O'zbekiston uchun eng muhim saboqlar quyidagilardan iborat: birinchidan, davlat tomonidan moliyalashtiriladigan, ammo mustaqil boshqariladigan maktablar modeli (Buyuk Britaniya akademiyalari kabi) ijtimoiy tenglikni saqlagan holda sifatni oshirish imkonini beradi; ikkinchidan, sifat nazorati va akkreditatsiya tizimini mustahkamlash (Singapur tajribasi) nodavlat sektorida sifatsiz xizmat ko'rsatuvchi muassasalarning oldini oladi; uchinchidan, haddan tashqari raqobat va qo'shimcha ta'lim yukini cheklash (Janubiy Koreya tajribasidan saboq) o'quvchilar farovonligini muhofaza qiladi; to'rtinchidan, otionalarning ta'lim tanlovini qo'llab-quvvatlash mexanizmlari (AQSh voucher tizimi kabi) ijtimoiy jihatdan kam ta'minlangan oilalarga ham sifatli ta'limga kirish imkoniyatini beradi.

Xalqaro tajribani to'g'ridan to'g'ri ko'chirish emas, balki O'zbekiston kontekstiga moslashtirilgan gibrid model yaratish maqsadga muvofiq bo'ladi. Bu model milliy madaniy qadriyatlar, iqtisodiy imkoniyatlar va ijtimoiy ehtiyojlarni hisobga olishi kerak [7].

O'zbekiston uchun maqsadga muvofiq strategiya quyidagicha bo'lishi mumkin: birinchidan, nodavlat ta'lim sektorini tartibga soluvchi qonunchilik bazasini takomillashtirish va Buyuk Britaniya akademiyalari yoki AQSh charter maktablariga o'xshash davlat tomonidan moliyalashtiriladigan mustaqil maktablar tizimini yaratish imkoniyatini o'rganish; ikkinchidan, Singapur tajribasidan foydalangan holda sifat standartlari va akkreditatsiya tizimini mustahkamlash; uchinchidan, Janubiy Koreya tajribasidan saboq olib, qo'shimcha ta'lim yukini me'yorlashtirish hamda o'quvchilar farovonligini himoya qilish; to'rtinchidan, ijtimoiy jihatdan kam ta'minlangan oilalar uchun ta'lim voucherlari yoki grantlar tizimini joriy etish orqali ta'limda tenglikni ta'minlash; beshinchidan, o'qituvchilar kasbining nufuzini oshirish va eng yaxshi kadrlarni ta'lim sektoriga jalb qilish bo'yicha Singapur tajribasidan foydalanish [8].

Xulosa. Rivojlangan mamlakatlar tajribasini qiyosiy tahlil qilish natijasida bir qancha muhim xulosalarga kelish mumkin. Birinchidan, nodavlat ta'lim sektorining muvaffaqiyati uning davlat ta'limi bilan muvofiqligiga va o'zaro to'ldirishiga bog'liq bo'lib, eng samarali modellar davlat va xususiy sektorning hamkorligiga asoslangan. Ikkinchidan, nodavlat ta'limning rivojlanishi ta'lim sifatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi va innovatsiyalarni joriy etish uchun muhit yaratadi, ammo bu faqat samarali davlat nazorati, sifat standartlari va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash mexanizmlari mavjud bo'lganda amalga oshadi. Uchinchidan, haddan tashqari marketizatsiya va bozor mexanizmlariga to'liq ishonish ijtimoiy tengsizlikni kuchaytiradi va ta'limning ommaviy ne'mat sifatidagi rolini zaiflashtiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. OECD. Education Policy Outlook: United States. — Paris, 2023. — 120 p.
2. OECD. Education in Singapore: Excellence and Equity. — Paris, 2022. — 140 p.
3. Tooley J. The Beautiful Tree: A Personal Journey into How the World's Poorest People Are Educating Themselves. — Washington, 2019. — 320 p.
4. Hanushek E.A., Woessmann L. The Knowledge Capital of Nations. — Cambridge: MIT Press, 2015. — 280 p.
5. Valiyeva S.A. Effectiveness of Management Systems in Private Schools: International Experience and Uzbekistan Practice // Shokh Library. — 2025. — P. 77–84. — URL: Shokh Library article.
6. Hanushek E.A., Woessmann L. The Knowledge Capital of Nations. — Cambridge: MIT Press, 2015. — 280 p.